

JAMES ROSENAU: ULUSLARARASI İLİŞKİLERİN KÜRESELLEŞME OLGUSU VE SİYASETİN DÖNÜŞÜMÜ

Hüsamettin İNAÇ¹
Furkan ŞENTÜRK²

Öz

Bu çalışmada; uluslararası ilişkilerde Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan ve 11 Eylül 2001 terör saldırıları ile belirginlik kazanan küreselleşme olgusu, küreselleşme kavramı ile ne olduğuna dair bir inceleme ve James Rosenau'nun küreselleşme kavramına bakış açısına dair bir değerlendirme yapılacaktır. Küreselleşme ulus devlet ilişkisinin günümüzde kuvvetli olması da bu çalışmanın ana argümanlarından birisidir. Çalışmanın ikinci kısmında James Rosenau'nun uluslararası ilişkilerin küreselleşme olgusu değerlendirilecektir. Rosenau'nun küreselleşme alanında ortaya koyduğu kavramlara değinilecektir. Çalışmanın üçüncü kısmında da siyasete dair Rosenau'ya ait olan bağıntı kavram, süreç ve matris adı altında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika Analizi, Küreselleşme, Karşılıklı Bağımlılık, Rosenau, Ulus-Devlet

JAMES ROSENAU: THE PHENOMENON OF GLOBALIZATION OF INTERNATIONAL RELATIONS AND THE TRANSFORMATION OF POLITICS

Abstract

In this study; The phenomenon of globalization, which emerged in the post-Cold War period in international relations and became evident with the September 11, 2001 Terrorist attacks, an examination of what the concept of globalization is and an evaluation of James Rosenau's perspective on the concept of globalization will be made. One of the main arguments of this study is that the relationship between globalization and nation-state is strong today. In the second part of the study, James Rosenau's globalization phenomenon of international relations will be evaluated. The concepts introduced by Rosenau in the field of globalization will be discussed. In the third part of the study, Rosenau's relation to politics will be evaluated under the name of concept, process and matrix.

Key Words: Foreign Policy Analysis, Globalization, Interdependence, Rosenau, Nation-State

¹ Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, husamettin.inac@dpu.edu.tr. ORCID: 0000-0002-6922-2010

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, ORCID: 0009-0007-3030-2308

Giriş

Küreselleşme dalgası, geçmişten günümüze ülkeden ülkeye, kıtadan kıtaya büyük bir hızla yayılarak gelişimini sürdürmüş ve sürdürmeye devam etmektedir. Küreselleşme kavramı birden fazla tanıma sahne olmuş ve çeşitli siyaset bilimciler, uluslararası ilişkiler uzmanları, uluslararası kurum ve kuruluşlar gibi birçok aktör ve kurumlar tarafından küreselleşmeye çeşitli tanımlar yapılmıştır. Kimine göre küreselleşme zaman ve mekânın sıkışması iken, kimilerine göre küreselleşme herhangi mal, hizmet ve paranın herhangi bir engele takılmadan küre üzerinde dolaşımıdır. Uluslararası kurum ve kuruluşlar da küreselleşmeye farklı bir tanım yapmışlardır. Bunlardan bir tanesi Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü'dür. Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü (OECD) ise küreselleşmeye farklı bir tanım yaparak onun yayılma, derinleşme ve hızlanma kavramlarından yola çıkarak uluslararası ticaret ve finansal düzeyde ekonomik olarak küreselleşmenin olduğuna dair bir tanım yapmıştır. Bu aktörlerden bir tanesi ise James Rosenau'dur. Rosenau'ya göre küreselleşme kavramı karşılıklı bağımlılık temelinde birden çok paradigmadan oluştuğuna dikkati çeker. Küreselleşme kavramını ulus devlet düzeyinde açıklanırken, 1970'li yıllarda neoliberalizm ekolünün yükselişe geçmesi ile Çok Uluslu Şirketler bazında da incelenmektedir.

Çalışmanın birinci bölümü, küreselleşme kavramının ne olduğu, ona yapılan tanımlar ve tarihsel gelişim süreci ele alınmıştır. Küreselleşme kavramına yapılan tanımlar, küreselleşme olgusunun ekonomik, kültürel ve siyasal küreselleşme temelindeki tanımları üzerinde durulmuştur. Tarihsel gelişim açısından küreselleşme kavramının geçmişten günümüze hangi evrelerden geçtiği ve pusulanın icadından Coğrafi Keşiflere, Sanayi Devrimi'nden Fransız İhtilaline, Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'na ve Soğuk Savaş Dönemi'nden günümüze kadar geline süreç küreselleşmenin nasıl dünya küresi üzerinde yaygınlaştığı üzerine bilgi sunulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümü, James Rosenau'nun uluslararası ilişkilerin küreselleşme olgusu üzerine bir değerlendirmedir. Rosenau'ya göre küreselleşme karşılıklı birbirine bağımlılık, ancak mikro düzeydeki kavramlarda yaşanan dönüşümün küreselleşmenin birer unsuru olduğunu savunmuştur. Küreselleşme kavramını belirli alt başlıklara ayırarak incelemiştir. Bu alt başlıklar teknolojik küreselleşme, psikolojik küreselleşme, ekonomik küreselleşme ve sosyal küreselleşme kavramları olup alt başlıklar halinde değerlendirilmiştir. Bu başlıklar arasında ön planda olan teknolojik küreselleşme ve ekonomik küreselleşme Rosenau'nun küreselleşme kavramına yüklediği anlam ve sınırlandırılan alanın küreselleşmesi olarak makro geçiş döneminde yaşanan küreselleşme mikro düzeyde ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü, James Rosenau'nun Siyasette dönüşümü üzerinedir. Bu bölümde daha çok dış politika analizinden bilgi verilmiştir. Bağıntı kavramının üç aşamada incelenerek "Bağıntı Kavramı", "Bağıntı Süreci" ve "Bağıntı Matrisi" adı altında üç temel başlıkta incelenmiştir.

1. Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme kavramının birden fazla tanımı olduğu bir gerçektir. "Bir süreç, siyaset, pazarlama stratejisi, kötü bir durum veya hatta bir ideolojiyi ifade etmek için kullanılır" (Heywood, 2019). Küreselleşme tekil olmayan yani çoğul bir kavramdır. Yani tek bir süreçten oluşmayan, bazen çelişkili, iç içe geçen zıt süreçlerin toplamıdır. Mekânsal sınırların aşılması ve coğrafi sınırların aşılması ile ortaya çıkan dünyanın küçülmesi olarak ifade edilebilir. "Küreselleşme çağdaş dünyanın belirleyici bir özelliğidir"(Aydınli ve Rosenau, 2005).

James Rosenau, "yeni uluslararası ilişkiler gerçeğini tarif etmek için birçok etiket kullanılmıştır, tarif edilen bu gerçeklik, uluslararası hayatın temellerini uzunca bir müddet oluşturulan ulusal aranjmanların ötesine geçen bir gerçekliktir. Küresel toplum, karşılıklı bağımlılık, merkezil (centralisatrice) eğilimler, küresel sistem, globalizm, evrenselcilik (universalisme),

uluslararasılaşma (internationalisation), globalite (globality) gibi kavramlar, insanlığın mevcut durumunun boyutunu nitelemek için kullanılmaktadır” (Sevim, 2006)

Küreselleşme kavramı Marshall Mac Luhan tarafından Küresel Köy (Global) kavramı olarak belirtilmiştir. Luhan’a göre küresel köy, dünya üzerinde var olan bir bölgenin tüm küre etrafında var olması demektir. Daha sonra bu kavram geliştirilerek küreselleşme (Globalization) adını almıştır. “Küreselleşme terimi, ilk olarak 1960’larda ortaya çıktığından beri hem akademik hem de popüler alanda bir süreci, bir durumu ya da bir dönemi tanımlamak için kullanılmıştır ve kullanılmaktadır”(Dural, 2019). Küreselleşme, kökleri 15. Yüzyıla kadar uzanan ve işleyen bir süreçtir. Mevcut sınırlar ve mesafeleri aşan ve ekonomi, politik, kültürel ve çevresel etmenlerin karşılıklı etkileşim içerisine girdiği bir süreçtir. Yani birbirleriyle bağlantısı olmayan toplumlar ve bireyler arasında bağlantıların oluşmasına zemin hazırlar. Yani bu duruma küresel çapta karşılıklı bağlanmışlık da denilebilir. Küreselleşme olgusu ile ortaya çıkan karşılıklı bağlanmışlık, çok boyutlu bir kavramdır. Çok boyutlu bağlanmışlık siyasal, ekonomik ve kültürel bir süreç ile işlerlik kazanır. Küreselleşme genel olarak üç kategoride yorumlanır. Bunlardan ilki Ekonomik Küreselleşme kavramıdır. Ulus devletlere ait olan ulusal ekonominin küresel ekonominin içerisine dâhil edilmesidir ki bu sürece ekonomik küreselleşme adı verilir. Küreselleşmenin ekonomik boyutu daha çok devletlerin baskın olması ve ulus ötesi şirketlerin baskın olması açısından değerlendirilmiştir. “Bunların içinde hizmet sektörünün dinamik bir unsur olarak birleşmeleri sürdürdüğü sektörler arası kümelenmeler, devralmalar ve başka sektörler içerisinde ekonomik faaliyetleri genişletmek de bulunmaktadır”(Drake, 2016). Devletlerin serbest piyasada pazar hareketleri uluslararası kanunlar ile sınırlıdır. “Bu hegemonya Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi küresel ekonomik düzenin kurumları tarafından yerleştirilmiş ve sürdürülmektedir” (İnaç, 2003: 342). İkinci kavram ise Siyasi Küreselleşme kavramıdır. Politika yapmanın ulus devletlerden uluslararası örgütlere geçmesi sürecidir. Bu süreç siyasi küreselleşme olarak adlandırılır. Devletler ve devletlerarası ilişkilerin ötesinde bir kavram olan siyasal küreselleşme, resmi ya da gayri resmî, belirli seviyelerde siyasi aksiyonun gelişmesidir. “Genellikle “küreselci” ve “küreselleşme” olarak etiketlenmiş siyasal küreselleşme yaklaşımı, ekonomik küreselleşmenin bir fonksiyonu ve ortaya çıkan küresel ekonominin ihtiyaçlarını karşılayacak yeni siyasal kurumları oluşturmak olarak anlaşılabilir”(İnaç, 2004: 34). Uluslararası alanda, uluslararası anlaşmalarla Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası/küresel kurumların gelişimi küreselleşmenin bu boyutu ile açıklanır. Üçüncüsü ise Kültürel Küreselleşme kavramıdır. “Dünyanın belli bir bölgesinde üretilen bilgi, mallar ve imajların, uluslar, bölgeler ve bireyler arasındaki kültürel farklılıkları ‘ezme’ eğilimindeki küresel akışa dâhil olduğu bir süreçtir”(Heywood, 2019). Kültürel küreselleşme, homojenleşme ve heterojenleşme olarak iki kategoride incelenebilir. Homojenleşme kavramı; “modernleşme teorisinin küreselleşmenin kültürel farklılıkları yok ederek bazılarının Batılılaşma ve Amerikalılaşma olarak eleştirdiği “küresel kültür” oluşturduğu mantığını da takip ederek, homojenleşme olarak görülebilir” (Drake, 2016). Heterojenleşme ise farklı kültürlerin etkileşimi ile farkındalığın artması olarak yorumlanabilir.

Yaygın olarak küreselleşme kavramı; herhangi bir malın, paranın veya hizmetin küre etrafına herhangi bir engele takılmadan dolaşımıdır. Küreselleşme kavramı uluslararası ticaretten, uluslararası ekonomi politığa ve uluslararası güvenliğe kadar çeşitli konularda karşımıza çıkmaktadır. Türk dış politikası açısından değerlendirildiğinde küreselleşme kavramının tanımı: “Batının alt yapısıyla (uluslararası kapitalizm) ve üstyapısıyla (rasyonalizm, demokrasi, insan ve azınlık hakları, vb.) tüm dünyaya yayılmasıdır” (Oran, 2018).

“Tarihsel olarak değerlendirildiğinde, küreselleşmenin kökleri oldukça eskilere dayandırılabilir” (Sönmezoğlu, 2017). Uluslararası ticaretin gelişmesine büyük bir katkısı olan İpek ve Baharat yolları, farklı kültürler, farklı toplumlar arasında ikili ilişkilerin gelişimine sahne olurken aynı

zamanda değişik kültürler arasında etkileşimin doğmasını sağlamıştır. Siyasi tarihe baktığımızda ekonomik, kültürel siyasi alanlarda imparatorlukların, devletlerin sınırlarını aşan karşılıklı bağımlılık mevcuttur. Çağlar öncesi kurulan Akdeniz, Mezopotamya ve Anadolu uygarlıkları, Akdeniz ve Ortadoğu ve Anadolu’da ticaretin artmasını sağlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu ve Roma İmparatorluğu döneminde de karşılıklı etkileşim mevcuttur. Modern dönem açısından ilk küreselleşme, Coğrafi Keşifler ile başlamıştır. Pusulanın icat edilmesi ile başlayan sömürge faaliyetleri ile batı yarım kürenin keşfedilmiş ve altın, gümüş gibi zenginliği ifade eden değerli madenler Avrupa’ya taşınmıştır. Bu durum Avrupa kıtasında küreselleşmenin yaşanmasına neden olurken aynı zamanda merkantilizmin doğuşuna da yol açmıştır. Ancak burada dikkat çeken bir unsur medeniyetler ve Avrupa kıtası arasında bir bütünleşmenin yaşanmamış olmasıdır. Küreselleşmenin ikinci önemli unsuru Sanayi Devrimi’dir. Sanayi Devrimi ile başlayan üretim ve tüketimde değişimler, ham madde ve petrol ihtiyacı, artı değer birikimi ve fabrikalarda çalışmak üzere şehre göç eden aileler küreselleşme sürecinin yaşanmasını sağlamıştır. 1789 yılında başlayan Fransız İhtilali ile dünyaya eşitlik, adalet, demokrasi gibi kavramların dünyaya yayılmasına neden olmuştur. Böylece mutlak monarşiler, imparatorluklar yerini ulus devletlerin kurulmasına bırakmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Güneş Batmayan İmparatorluk olarak bilinen Büyük Britanya İmparatorluğu, dünya siyasetine ve ekonomisine dair tüm yetkilerini ABD’ye devretmiştir. ABD böylece yenedünya düzeninde küresel açıdan önemli bir rol oynayarak dünyadaki diğer ulus devletlerin ekonomilerini ve siyasi süreçlerini belirleyen bir küresel aktör olarak ön plana çıkmıştır. ABD İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya siyasetine dair küresel politikalarını üç sütun üzerine inşa etmiştir: dolar, asker ve küreselleşme.

Bunlardan ilki 1944 yılında imzalanan Bretton Woods Anlaşması ile petrol, dolar ve altındır. “Bu sayede ABD doları hem küresel rezerv para haline geliyor ve hem de ABD, küresel enerji ve tüketim dolaşımını elinde tutabiliyordu” (İnaç, 2021). ABD’nin küresel açıdan inşa ettiği ikinci unsur ise stratejik bölgelerde asker bulundurma politikasıydı. Bu duruma Afganistan ve Irak örnek verilebilir. Özellikle Afganistan enerji kontrolünün sağlanması bakımından ABD açısından stratejik bir önemi mevcuttur. Üçüncü politika ise işgalleri meşru göstermek için uygulanan ABD stratejisidir. Bu strateji, El Kaide tarafından 11 Eylül 2001 terör saldırıları ile ABD’de ikiz kulelere düzenlenen saldırılarla başlamıştır. Bu saldırı ile ABD, yapılan saldırıyı gerekçe göstererek 2000 yılında Afganistan ve 2003 yılında da Irak’ı işgal etmiştir. ABD’nin küreselleşme açısından uyguladığı bu üç unsurun temel dayanağı, CIA’nın 1995 yılında yayınladığı Global Trends 2015 isimli raporuydu. Bu rapora göre 2015 yılında dünyada bulunan yeraltı kaynakları Müslüman ülkelerin elinde olacaktı. CIA raporuna göre ABD’nin bu durumun önüne geçmek için önlem alması gerektiği belirtilmiştir. Ancak SSCB’nin varlığını yitirmesi ile ortada bir tehdit kalmamıştır. “Harmel Doktrinine göre bundan böyle NATO’nun asıl gayesi İslami terörle mücadele idi” (İnaç, 2005a: 76). Ancak İslami terör diye bir kavram yoktur. Bu kavramı oluşturup ve terör örgütleri kurmak (DEAŞ, Boko Haram, El-Kaide) ABD ve NATO’ya kalmıştır.

1970’li yıllarda yaşanan Vietnam Savaşı, Ortadoğu’da yaşanan petrol krizi Batı Blok’unda yer alan ulus devletlerin ekonomik açıdan zorlanmalarına neden olmuştur. Bu ekonomik krizi atlatmanın tek yolunun küresel/uluslararası pazara daha fazla devletin dâhil edilmesidir. “Ekonomik eklemlenme, özelleştirmeler, serbest ticaretin geliştirilmesi, ulus devletlerde vergi reformu ve mali reformların yapılması, sermaye hareketleri üzerindeki sınırların kaldırılması gibi gerekli ekonomik uygulamalar ile mümkün olmuştur”(Sönmezoğlu, 2017). 1989 yılında Soğuk Savaşın sona ermesi ve 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılması ile Doğu Bloku ülkelerinin uluslararası ekonomiye entegre edilmesi fikri ortaya çıkmıştır. Bu durum küresel ve uluslararası pazarın genişlemesine neden olmuştur. 1990’lı yıllarda teknolojik açıdan gelişme yaşanmış ve bu durum dünyanın küçülmesine ve küreselleşmenin hızla genişlemesini sağlamıştır. “Bu bağlamda, IMF 2000 yılında yaptığı bir düzenlemede, küreselleşmenin dört unsuru olduğu belirtmiştir.

Bunlar; 1. Uluslararası ticaret ve ticari işlemler, 2. Sermaye ve yatırım hareketleri, 3. Uluslararası göç ve insan hareketleri, 4. Bilginin yayılmasıdır”(İnaç, 2005b: 87).

1970’li yıllarda neoliberalizm ile çokuluslu şirketlerin ortaya çıkması ile ekonomik temelde ve 1980’li yıllarda yaşanan iletişim devrimi ile teknolojik temelle ortaya çıkan üçüncü küreselleşme dalgası ve Sovyetler Birliği (SSCB)’nin dağılması süreci ile siyasal açıdan ortaya çıkan üçüncü küreselleşme dalgası ile Batı Bloku (ABD, NATO) karşısında herhangi bir rakip kalmamıştır. “Küreselleşme kavramı popüler kültüre, inanılmaz bir hızla ve adeta şiddetle, 1990’ların başında, SSCB’nin çökmesiyle muazzam bir ekonomik mekânın sermayesinin serbestçe girişine açıldığı sırada girdi” (Yıldızoğlu, 2017).

Günümüzde küreselleşme kavramı; yaygınlaşma, derinleşme ve hızlanma kavramları ile de açıklamak mümkündür. Yaygınlaşma; dünyanın herhangi bir kıtasında veya ülkesinde başlayan bir gelişmenin dünyanın farklı kıtasında veya ülkesinde hissedilmesi durumudur. Korona virüs salgınının dünyanın çeşitli bölgelerinde hissedilmesi, bu duruma örnektir. Derinleşme; yaygınlaşma sürecinin hissedilmesi durumudur. Terör eylemleri, ekonomik kriz ve salgın hastalıklar bu sürece örnektir. “Hızlanma ise yaygınlaşma ve derinleşme süreçleriyle bu süreçlerin yarattığı etkilerin artık çok hızlı bir biçimde yaşanması ve hissedilmesidir. X, Facebook, Twitter, Telegram, Whatsapp, Instagram gibi sosyal medya araçları ile dünyada kullanımın yaygın olması birer örnektir. Uluslararası gelişmeler açısından bakıldığında 2011 yılında Tunus’ta başlayan Arap Baharı, Ortadoğu’nun birçok yerinde hissedilmiştir. Yayınlaşma, hızlanma derinleşme ekonomi temelinde de küreselleşmenin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bunu OECD (Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü)’nin tanımında görmek mümkündür. “Buna göre OECD küreselleşmeyi, değişik ülkelerdeki piyasaların ve üretimin, ürün ve hizmet sunumlarıyla ve sermaye ve teknolojinin hareketliliği yoluyla sürekli birbirine bağımlı hale geldiği bir süreç olarak tamamlamakta ve bu tanımıyla da küreselleşmenin yoğunlaşma ve iç içe geçme halini anlatmaktadır” (Anadolu Üniversitesi, 2013).

2. James Rosenau: Uluslararası İlişkilerde Küreselleşme Olgusu

Soğuk Savaş’ın bitimiyle uluslararası sistemde yaşanan değişim olgusu, küreselleşme olgusunda da yaşanmıştır. Yani SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)’nin dağılması ile ortaya çıkan süreç ile batının alt yapısı ve üst yapısı eski Sovyet coğrafyaları üzerinde dolaşımını sağlamıştır. Bu süreç akademik açıdan birçok küreselleşme teorisinin gelişimini sağlamıştır. Bu süreç makro geçiş dönemi olarak adlandırılan günümüz uluslararası sisteminde küreselleşmenin de etkisiyle karşılıklı bağımlılık denilen bir süreç ortaya çıkmıştır. Karşılıklı bağımlılık süreci ile ulus-devletin önemi azalmıştır. Çünkü küreselleşmenin ana hatlarından birisi olan karşılıklı bağımlılık ile ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan ulus-devletin sınırlarını aşan bir mekanizma ortaya çıkmıştır. Realizm ekolünün en önemli temsilcilerinden biri olan James Rosenau, realist paradigma çerçevesinde küreselleşme kavramının ne olduğuna dair teoriler geliştirmiştir.

Rosenau’nun uluslararası ilişkilerdeki dönüşümü, 1970, 1980, 1990 ve 2000’ler olarak sınıflandırılabilir. Rosenau, 1970 ve 1980’li yıllarda ortaya çıkan ulus aşırı ilişkileri, değişimin bir işareti olduğunu savunmaktadır. Ulus aşırı ilişkiler, uluslararası sistemde iç politika ve dış politika ayrımının kalkması neticesinde ortaya çıkmıştır. 1990’larda “Rosenau egemenlik temelli olmayan aktörlerin dünyasının, daha geleneksel devlet merkezli politik evrenle birleştiği değişim kavramını benimsemiş gibi görünmektedir” (Savaşan, 2019). Rosenau’ya göre uluslararası kavramı yetersizdir. Küresel dünyanın çok boyutlu yönlerini açıklayamadığı görüşündedir. “Uluslararası yerine “küresel, dünya ya da ulus-ötesi politikalar” terimlerini kullanmayı tercih etmektedir” (A.g.e.). Yani Rosenau’ya göre değişim kavramı, karmaşıklıktan yeni bir döneme geçiş olarak ortaya çıkmıştır. 2000’lere gelindiğinde, Rosenau, yeniçağ, ekonomik, kültürel, sosyal ve politik temelde olduğunu vurgulamıştır. Bu özelliğiyle yeniçağ önceki dönemlerden oldukça farklıdır. Rosenau bu farkı “parçalanarak birleşen dünya” kavramı ile yorumlar. Yani küreselleşme ile

başlayan parçalanma sürecinin belirli bir süre sonra her bir parçanın kendine has özelliklerle birleşmeye başlayacağını; “böylece parçalara ayrılma ile başlayan sürecin parçaların süreç içerisinde dönüşüme uğrayarak birleşmesiyle tamamlanmasını kastetmektedir”(İnaç, 2007: 15).

“Örneğin, Rosenau, bu kavramı tanımlamaya başlamadan önce, ilk olarak bu kavramın ne olmadığını anlatma gereği duymuştur. İlk olarak, küreselleşme kavramının beş milyar insanın uygun kolektif eylemlerle ortak sorunlarını çözmeye yönelik üretici, tüketici veya vatandaşlık gibi üstlendikleri rollere, ya da onların çevrelerine, diğer bir ifadeyle bu insanların günlük hayatlarındaki değerlerin bütününe referans yapan globalizmle (globalizme) eş değer olmadığını vurgulamakta olan Rosenau, küreselleşme kavramının ayrıca insanlığın bütününe hedef alan bilim ya da din gibi değerlere atıfta bulunan evrensellik (universalisme) ve karmaşık karşılıklı bağımlılık gibi kavramlardan da ayırt edilmesi gerektiğinin altını özellikle çizmektedir” (Sevim, 2006). Yani Rosenau burada şunu ifade etmektedir: makro geçiş döneminde yaşanan küreselleşme olgusunun alanına uygun olarak sınırlandırılıp küreselleşmenin ise sınırlandırılan her bir bölge için ayrı gerçekleştiği kanısına ulaşmıştır. Ona göre küreselleşme farklı bir kavram ve farklı bir olgu olup globalizm kavramı ile eşdeğer değildir. Küreselleşme bilim ve din gibi değerleri kapsayan evrenselcilik ve karmaşık karşılıklı bağımlılıktan tamamen ayrışır.

James Rosenau, “yeni uluslararası ilişkiler gerçeğini tarif etmek için birçok etiket kullanılmıştır, tarif edilen bu gerçeklik, uluslararası hayatın temellerini uzunca bir müddet oluşturulan ulusal aranjmanların ötesine geçen bir gerçekliktir. Küresel toplum, karşılıklı bağımlılık, merkezil (centralisatrice) eğilimler, küresel sistem, globalizm, evrenselcilik (universalisme), uluslararasılaşma (internationalisation), globalite (globality) gibi kavramlar, insanlığın mevcut durumunun boyutunu nitelemek için kullanılmaktadır” (İnaç, 2014: 37).

Rosenau, küreselleşme kavramını sadece bir bölgeyle sınırlandırmak ya da onu herhangi bir bölgeye ya da bir alana hapsedmek olarak tanımlamamaktadır. Küreselleşme kavramının süreç kaynağına dikkati çeker. Küreselleşme kavramının alt alanlarla sınırlandırılması gerektiği üzerinde durur. Rosenau, sınırlandırılan alanları ise mikro düzeyde inceler. Yani sınırlandırılan alanların kendi içerisinde küreselleştiklerine odaklanır. Teknolojik küreselleşme, ekonomik küreselleşme, sosyal küreselleşme ve psikolojik küreselleşme olarak dinamiğinin beş kategoriye ayırıp her birini kendi sınıfı içerisinde James Rosenau, yukarıdaki her bir alanın karşılıklı etkileşim içerisinde bulunduğunu ve bunların yine karşılıklı olarak birbirlerinden aldıkları sinerji ile güçlendiklerini kaydetmektedir.

Teknolojik küreselleşme, ekonomik küreselleşme, sosyal küreselleşme ve psikolojik küreselleşme alt başlıklar altında incelenebilir.

2.1.Teknolojik Küreselleşme

Küreselleşme dalgası, 1990’larda yaşanan teknolojik gelişmeler neticesinde küresel çapta hızla yaygınlaşmıştır ve yaygınlaşmaya devam etmektedir. Bunun nedeni, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmenin hızla yaygınlaşmasıdır. Böylece zaman mekân ve mesafe kavramları arasındaki uzaklık tarihe karışmıştır. Küreselleşme süreci ekonomik, siyasi, kültürel alanlarda yaygınlaşıyor iken; bilgi ve teknolojiye yaşanan önemli gelişmeler küreselleşmenin hızla yaygınlaşmasını sağlamıştır. Uluslararası ilişkilerde küreselleşme olgusu için teknoloji olmazsa olmaz bir nitelik taşır. Bilgi iletişim teknolojilerinde özellikle sanayideki gelişmeler ile artan üretim kapasitesi teknolojinin ucuzlayarak topluma yayılmasını ve küreselleşme sürecini hızlandırmıştır” (Baygül, 2020). 1990’lı yıllar teknolojik küreselleşmesinin hızlanmasında internet önemli bir olgudur. Bu olgu, içerisinde yaşamakta olduğumuz dünyayı gerek ülkeler arası gerekse kıtalararası boyutta bir ağ gibi sarması ile teknolojik küreselleşme uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu durumu mikro düzeye indirgendiğinde sanayileşme olgusunun gelişimiyle üretimde artış yaşanmıştır.

Küreselleşmenin teknolojik boyutu; ekonomik, politik/siyasi ve kültürel boyutta sırası ile yaygınlaşarak uluslararası boyutta bir nitelik kazanmıştır. Bunun nedenleri ise ilk olarak ekonomik alandan başlar. “böylelikle gelişen iş bölümü ve uzmanlaşma ile yeni mesleklerin ortaya çıkması ekonomik alanın, sosyal alana geçmesinde önemli ölçüde katkı sağlamıştır” (Budak, 2019: 47). Ekonomik boyutta yer alan iş bölümü ve uzmanlaşmanın olduğu yeni meslek gruplarının iktidar olma yarışına girmeleri ise politik/siyasi alana kaymıştır. Ekonomik ve siyasal boyutlarda yaşanan gelişmeler sonrasında teknoloji kültürel boyutta yaygınlaşma göstermiştir. Bunun en önemli nedeni, kültürün uzun yıllar boyunca değişiminin imkânsız olmasıdır.

James Rosenau’nun küreselleşme kavramına döndüğümüzde, küreselleşmeyi bir bölge ile sınırlandırmadığı anlaşılmaktadır. Makro geçiş döneminde olan küreselleşme olgusu sınırlandırılarak, sınırlandırılan küreselleşme olgusu değerlendirilmektedir. Yani burada Roesnau, teknolojik boyutu; teknolojinin küreselleşmesinin en önemli yapı taşına indirgeyerek, küreselleşmenin nasıl hızla yaygınlaştığı sonucuna ulaşıyor. Sözü geçen en önemli yapı taşı 1990’larda yaşanan gelişmelerdir, bilgide gelinen seviyedir.

2.2.Ekonomik Küreselleşme

Ekonomik küreselleşme kavramı; dünyada ekonomilerin karşılıklı etkileşim içerisinde olması sürecine verilen kavramdır. Sermaye ve teknoloji ekonomik küreselleşmenin olmazsa olmazlarından biridir. “Sermaye ve teknoloji akışları mal ve hizmet ticaretini teşvik etmiştir”(Göngen, 2013). Piyasaların küresel açıdan kazandığı belirginlik ve ulus devletlerin sahibi olduğu ulusal ekonomiler arasında birbirlerini tanımaya başlamışlardır. Yani bağlantı kurulmuştur. Çok Uluslu Şirketler, Uluslararası Ekonomik Kurumlar bu süreç içerisinde ortaya çıkmıştır. “Ekonomik globalleşme, kendisini üretim ve finansal faaliyetlerin globalleşmesi olmak üzere iki farklı alanda göstermektedir” (A.g.e.). Ekonomik küreselleşmenin kendisini gösterdiği üretim unsuru, üretimin küreselleşmesi olarak adlandırılmaktadır. Üretimin küreselleşmesi, ülke sınırları içerisinde işleyen bir firmanın, diğer ülkelerde ve diğer kıtalarda yani uluslararası alanda faaliyet göstermesi olarak adlandırılır. Ekonomik küreselleşmenin kendisini gösterdiği bir diğer kavram finansal faaliyetlerin küreselleşmesi boyutudur. Finansal faaliyetlerin küreselleşmesi; sermayenin herhangi bir ülke sınırı içerisinde kalmaması durumudur. Düşük risk ve maksimum kazanç ile sermayenin ülke sınırını aşmasıdır.

James Rosenau’nun küreselleşme kavramına döndüğümüzde, küreselleşmeyi bir bölge ile sınırlandırmadığı ekonomik küreselleşme boyutunda da anlaşılmaktadır. Makro geçiş döneminde olan küreselleşme olgusu sınırlandırılarak, sınırlandırılan küreselleşme olgusu değerlendirilmektedir. Yani burada Rosenau, ekonomik boyutu; ekonomik küreselleşmesinin en önemli yapı taşına indirgeyerek, küreselleşmenin nasıl hızla yaygınlaştığı sonucuna ulaşıyor. Yani ekonomik küreselleşmeyi ekonomik küreselleşme yapan unsurun karşılıklı etkileşimden geçtiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Temel kavramlar ekonomik küreselleşme kavramında sermaye, teknoloji akışı, mal ve hizmetlerdir. Bu mikro düzey sınırlandırılan küreselleşme olgusunun ne olduğu konusunda ilgili alanla ilgili bir veri sunmaktadır.

3. James Rosenau: Siyasetin Dönüşümü

3.1. Bağintı Kavramı:

“James Rosenau “bağintı” kavramını “bir sistemden kaynaklanan ve diğerinde tepki doğuran tüm tekrarlanan davranış dizileri” olarak tanımlamaktadır. Burada temel amaç, söz konusu olan aktör (devlet) ile iç ve dış siyasal çevre şartları arasındaki etkileşimin, iç veya dış politikanın şekillenmesinde oynadığı rolün ele alınarak irdelenmesidir. Kavram ayrıca, bir ulusal sistem içerisinde yer alan aktörlerin birbirleri ile olan ilişkilerinin, uluslararası sistemdeki aktörler arasındaki ilişkileri olan etkisine (ya da bunun tersine) işaret etmektedir. Burada çıkarsayabileceği gibi, bir ülkenin hükümeti, bir diğer ülkenin partileri, baskı grupları gibi hükümet-dışı birimleri ile

doğrudan (bu ülkenin hükümetinin aracılığı olmadan) temas edebilmekte; hatta iki ülkenin siyasal partileri, baskı grupları, hükümetlerden hiç birisinin aracılığı olmadan doğrudan ilişki içerisinde olabilmekte ve bu yolla uluslararası politika zeminine etkide bulunabilmektedir”(Sönmezoğlu, 2014).

Ulusal ve uluslararası sistemlerde ortaya çıkan, genel olarak birleşmeler, dünya toplumlarını oluşturmaktadır. Bunun temel nedeni olarak küreselleşme süreci ile artan karşılıklı bağımlılık olgusudur. Bazen ülke sınırları dışarısında meydana gelen dış etkenler, iç politika da etki yapabilme ihtimali mevcuttur. Küreselleşme süreci ile 1990’lı yıllardan itibaren artış gösteren teknolojik küreselleşme, ülkelerin birbirlerine olan karşılıklı bağımlılığını artırmaktadır. Bu durum bağıntının oluşmasına zemin hazırlar. Hemen hemen her bir topluluk Soğuk Savaş dönemi uluslararası sisteminden etkilenmiştir. Uluslararası ticarete meydana gelen değişimler, yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan uluslararası örgütler/kurum ve kuruluşlar gibi olgular genel olarak her ülkeye etki edebilmektedir.

3.2. Bağıntı Süreci:

“Yukarıda verilen “bağıntı” tanımından da çıkarılabileceği gibi, sadece tek bir aksiyon ya da reaksiyon bir “bağıntı” oluşturmaz; ancak bu olgunun art arda gelen davranışlar haline dönüşmesi, farklı (ulusal, uluslararası) sistemleri aşan ilişkileri yansıtmaları halinde bir “bağıntı” olgusundan söz edilebilir. Bu sürecin ilk (kalkış, harekete geçme) aşamasına çıktı, son (nihai) aşamasına da girdi denilmektedir. Bir çıktı, bir ulusal sistemden kaynaklanabileceği gibi (ki bu durumda o ulusla sistemin dış çevresi için bir çevresel girdidir); bir ulusal sistemin dışsal çevresinden kaynaklanan (ki bu durumda o ulusal sistem için bir girdidir) çevresel çıktı konumunda da olabilir. Ayrıca, doğrudan bir başka birim üzerinde etki doğurmak amacı taşıyan çıktı ya da girdilere doğrudan (direct); bu türden bir amaç taşımadığı halde bu türden sonuç doğuranlara da dolaylı (indirect) sıfatı, amaca yönelik bir araç olarak eklenmektedir. Nihayet, bu çıktı ve girdileri birbirleri ile bağıntılı hale getiren üç tür bağıntı sürecinden söz edilebilir; nüfuz etme süreci,(penetrative process) tepkisel süreç (reactive process) ve taklitçi / rekabetçi süreç (emulative process)”(Sönmezoğlu, 2014.).

“Bir ulusal sistemin üyesi bir başkasının siyasal sürecine katıldığında, bir nüfuz etme olayı söz konusudur. Bunun en çarpıcı örneği, bir işgal ordusunun konumudur. Ayrıca, yabancı ülke topraklarında faaliyet gösteren gizli haber alma örgütleri faaliyet gösterdiği ülkenin siyasal hayatı ile ilgilenen çok-uluslu şirketlerde bu çerçevede değerlendirilebilir. Tepkisel süreç, bir anlamda nüfuz etme sürecinin tersidir. Bu durumda, çıktının kaynaklandığı birim bunu bir girdi olarak alan birimi siyasal sürecine sınır aşarak katılmamakta, fakat birincisinin davranışına ikisinden bir tepki oluşturmaktadır. 1970’li yıllarda Türkiye’nin, Amerika Birleşik Devletleri’nin Kıbrıs konusunda aldığı bazı kararlara yönelik tutumu; ya da 1990’lı yıllarda Azeri-Ermeni çatışmalarına ilişkin bazı gelişmelerin Türkiye’nin siyasal hayatında yarattığı etki, bu bağlamda ele alınabilir. Taklitçi/rekabetçi süreç ise tepkisel süreç ile yakından ilişkilidir. Bu durumda süreç sadece çıktıysa bir tepki olmaktan çıkar ve aynı zamanda ona benzer bir eylem haline dönüşür. Zamanında anti-sömürgeci günümüzde de etnik-milliyetçi akımların bir büyük devlet ya da birbirleri ile rekabet halinde ve birbirlerini taklit ederek ortaya çıkmaları, gelişmeleri de bu türden örneklerdendir”(Sönmezoğlu, 2014.).

3.3. Bağıntı Matrisi:

“James Rosenau, bütün bu söylenenlerin ışığında, bir bağıntı ilişkisinin temel unsurları olarak gördüğü kategorilere birbirleri ile ilişkisini kurarak bir matris halinde düzenlemiştir. Rosenau burada esas olarak bir ulusal sistem perspektifinden (aktörler, tutumlar, kurumlar ve süreçler olmak üzere dört ana başlık temelinde) 24 değişken ve yine aynı perspektiften (komşulara ilişkin/çevre, bölgesel çevre, Soğuk Savaş olgusunu oluşturduğu çevre, ırksal/etnik çevre,

kaynaklara ilişkin çevre ve örgütsel çevre olmak üzere) 6 alt-çevre kategorisinden oluşan toplam 144 ayrı kutucuk ile temsil edilen bir bağıntılar kümesi yaratmaktadır”(Sönmezoğlu, 2014.).

“James Rosenau bağıntı yaklaşımı çerçevesi çerçevesinde ortaya koyduğu bu kategorilerin bazılarının “...belirsiz, eksik,...üst-üste çakışan) türden olduklarını kabul etmekte, amacının sorunu tamamen çözmek değil, çözüme yönelik bazı öneriler getirmek olduğunu belirtmektedir. Rosenau, bağıntı yaklaşımı hakkındaki görüşlerini gözden geçirdiği, konuyu yeniden ele aldığı 1973 yılındaki bir yazısında, bu yaklaşıma ilişkin olarak 1966 yılındaki çabasının “...gevşek bir şekilde formüle edilen teorik özden yoksun bu tipolojinin bir araştırma stratejisi olarak başarısızlığa uğradığı saptamasını yapmaktadır. Bunun en önemli nedeni de, iki farklı analiz düzeyi arasında ilişki kurmaktaki güçlülüdür. Fakat ilk etaptaki bu tescilli başarısızlığa rağmen söz konusu kavram, Rosenau’nun da belirttiği gibi, ölmedi. Kanımca dış politika alanında gerçekçi yaklaşıma en ciddi alternatifler, bu kavram ve ona dayalı tipoloji çevresinde geliştirilen ve geliştirilmekte olan bakış açıları oldu. Bu durum, 1980’li yılların sonlarında ve 1990’lı yılların başlarında ortaya çıkarak günümüze kadar uzanan gelişmeler ile de doğrulanmaktadır.

4. Sonuç

Küreselleşme kavramı her geçen gün yeniliklere açık olan kendisini güncelleyen ve küre üzerinde uluslararası alanda etkileşim yoluyla şekillenen bir olgu, bir süreçtir. Küreselleşme kavramına gerek uluslararası ilişkiler uzmanları, gerek siyaset bilimciler ve uluslararası ilişkilerin diğer aktörleri ve uluslararası ilişkilerin aktörlerini de kapsayan uluslararası örgütler, küreselleşmeyi ayrı ayrı tanımlamaktadırlar. Küreselleşme zaman ve mekân sıkışması ve mesafelerin ortadan kalkmasıdır. Örneğin Marshall McLuhan küresel köy olarak tanımlamaktadır. Uluslararası örgütler açısından küreselleşme kavramının tanımına OECD’nin tanımı üzerinde durduk. Küreselleşmenin hızlanma, derinleşme ve yaygınlaşma kavramları açısından dünya ekonomisinin finansal açıdan küreselleştğini savunmaktadır.

Küreselleşme kavramı kökleri 15. Yüzyıla kadar dayanmaktadır ancak modern küreselleşmenin dayandığı yüzyıl 16. Yüzyıldır. İlk medeniyetlerin birbirleri ile yaptığı ticaret ki bu duruma deniz ticareti örnek olarak verilebilir, Akdeniz, Mezopotamya ve Anadolu uygarlıklarının birbirleriyle karışıklı etkileşimi ile kültür etkileşiminin yaşanmıştır. Modern dönem küreselleşme boyutu, pusulanın keşfi ile Coğrafi keşifler ile başlamıştır. Süreç beraberinde küreselleşmeyi getirmiştir ancak medeniyetler arasında herhangi bir etkileşim olmamıştır. Böylece değerli madenlerin Avrupa kıtasına taşınması ile Avrupa hem küresel bir boyut kazanmış hem de merkantilizmin doğuşuna yol açmıştır. Daha sonra süreci Sanayi Devrimi takip etmiştir. Artan hammadde, işgücü ve petrole duyulan gereksinim küreselleşmeye yeni bir boyut katmış ve bu boyut daha sonra 1789 yılında Fransız ihtilali ile siyasi sürece evrilmiştir. Dünyaya yayılan eşitlik, kardeşlik ve özgürlük kavramları ile yeni bir küreselleşme dalgası yaşanmış ve imparatorluklar bağımsızlık hareketlerinin de etkisiyle yerini ulus devletlere bırakmıştır. İlerleyen süreçte İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD küresel politik bir sistem kurarak İngiltere’nin yerini almıştır.

Çalışmamızın temel konusu Realizm ekolünün en önemli savunucularından olan James Rosenau’nun uluslararası ilişkilerde küreselleşme algısıdır. Rosenau’ya göre küreselleşme belirli bir alanla sınırlanamaz ancak küreselleşme farklı kategorilere ayrılarak makro geçiş sistem düzeyinde mikro açıdan incelenir. Bu boyutlar ise teknolojik boyut, ekonomik boyut, sosyal boyut ve psikolojik boyuttur. Çalışmamızda Rosenau’nun boyutsal çalışmasına ön plana çıkan teknolojik ve ekonomik boyutu değerlendirdik. Teknolojik boyutu teknolojik boyut yapan faktörün 1990’lı yıllarda artan teknolojik gelişmenin temelinde bilgi ve internette yaşanan küresel çaptaki gelişmelerdir. Bunun temelini ise bilgi ve internet oluşturmaktadır. Ekonomik boyut ise sermaye ve teknoloji temellidir. Üretim ve finansal küreselleşme açısından incelenerek küreselleşmenin ekonomik boyutuna dair bir veri sunulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise James Rosenau'nun dış politika analizinde bir analiz yapılmıştır. Rosenauya ait bir kavram olan “Bağıntı” kavramı analiz edilmiştir. Bağıntı kavramının dış politikadaki etkisine dair bir veri sunulmuştur. Rosenau, bağıntı kavramını sistemden kaynaklanan ve diğerinde tepki doğuran davranışlar olarak değerlendirmiştir.

Kaynakça

- Anadolu Üniversitesi. (2013). *Uluslararası ilişkilere giriş*. Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aydinli, E. & Rosenau, J. N. (2005). *Globalization, security, and the nation state paradigms in transition*. State University Of New York Press.
- Baygül: (2020). Küreselleşme ve teknoloji üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 6(13), 395-411.
- Budak, A. (2019). *Osmanlı modernleşmesi gazetecilik ve edebiyat*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Drake, M: (2016). *Siyaset sosyolojisi küreselleşen dünyada* (Hüsamettin İnaç, Çev.). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Dural, B. (2019). *Çağdaş siyasal ideolojiler’de kuram-yöntem-güncel yaklaşımlar*. (3. Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Göngen, M, A. (2013). Küreselleşmenin ekonomik boyutu küreselleşmeyi yöneten üç ana kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 29, 117-134
- Heywood, A. (2019). *Küresel Siyaset* (Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, Çev.). Ankara: Felix Kitap.
- İnaç, H. (2003). Makro toplumsal kuramlar açısından postmodernizm. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 341-351
- İnaç, H. (2004). Identity problems of Turkey during the European Union Integration Process. *Journal of Economic and Social Research*, 6(2), 33-62.
- İnaç, H. (2005a). *Faşizmin ve sosyalizmin sosyo-politik kökenleri: Marx- Pareto Mukayesesi* Bursa: Ekin Yayınları.
- İnaç, H. (2005b) *Türkiye’nin kimlik problemleri: Avrupa Birliği’ne entegrasyon sürecinde*. Ankara: Adres Yayınları
- İnaç, H. (2007). Rethinking democracy and governance in the EU. *Journal of Academic Studies*, 9(32), 1-31.
- İnaç, H., (2014). Çağımızın Toplumsal Algısını Temsil eden Parametrelerden Kimlik, Kültür ve Uygarlık Kavramlarının Sosyo-politik Analizi. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 35-57.
- İnaç, H. (2021). *Uluslararası güvenlik, yeni dünya düzeni ve Türkiye*. (1. Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Oran, B. (2018). *Türk dış politikası cilt II: Kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar*. (16. Baskı). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Savaşan, Z. (2019). Değişen/Dönüşen uluslararası hukuk. *The Turkish Yearbook Of International Relations*. 50, 17-35.
- Sönmezoğlu, F. (2014). *Uluslararası politika ve dış politika analizi*. (6. Baskı). İstanbul: DER Yayınları.

Sönmezoğlu, F. (2017). *Uluslararası ilişkiler sözlüğü*. (5. Baskı). İstanbul: DER Yayınları.

Yıldızoğlu, E. (2017). *Emperyalizm ve jeopolitik*. (1. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.